

Gelsenkirchen, 9 Ekim 1987

Değerli Dost,

Bu mektubu, Berlindeki Basın Toplantısında açıklanan basın bildirisine ilişkin kimi görüşlerimi açıklamak için yazıyorum. Başbakan T.Özal'ın Berlin'e gelişi nedeniyle, 23.9.87 günü Batı Berlin'de yurttaşlık hakları kaybettirilen kimi dostların basın toplantısını yaptıklarını, Köln radyosundan dinlemiştim. Geçenlerde basın bildirisini de elime geçti ve inceleme olanağı buldum. İşte şimdi sana ilk ağızda çok önemli gördüğüm bildiri ile ilgili bazı görüşlerimi aktarmak istiyorum.

Çok değişik görüşlerden kişilerin imzalarını taşıyacak böyle bir bildiri üzerinde mutabakat sağlamanın zorluklarını biliyorum. Bu nedenle de başarılan, kotarılan işe büyük değer veriyorum. Fakat, bildiri metninde mevcut, benim çok önemli saydığım, ileride belki politik açıdan zararları da olabilecek hatalara değinmeden edemeyeceğim. Bunlar, hukuksal, daha spesifik bir tabirle devletler hukukunu ilgilendiriyor. Bu nedenle de bana göre, bu hatalar bildirinin hazırlanmasına değişik siyasal görüşlerden kimselerin katılmasından kaynaklanmayıp, işin uzmanı olmamaktan kaynaklanıyor. Doğal ki ben, burada belirteceğim görüşlerle kamuoyuna çoktan yansıyan bu bildirinin değiştirilmesini değil, ileride yazılmak gerekecek bu tür bildirimlerde gözönüne alınması zorunlu, yaşamsal noktaları dile getirmek, ileride böylesi hataların yapılmasını senin aracılığıyla önlemeye katkıda bulunmak istiyorum. Hatta uygun görülürse, ileride benzer durumların ortaya çıkması halinde, redaksiyon için hazır olduğumu da hatırlatmak istiyorum.

Yukarıda da belirttiğim gibi, benim bildiriye ilişkin görüş ve eleştirilerim daha ziyade devletler hukukuna ve insan haklarına ilişkin uluslararası metinlere dayanıyor. Ancak bu, görüşlerimin politik açıdan önem taşımadığı anlamına da gelmez. Çünkü kanımca, günümüzde insan haklarına ilişkin uluslararası mutabakatlar temeline oturtulamayan politik

istemleri, içerikleri ne olursa olsun, dünya kamuoyu önünde savunabilmek çok zor, hatta olanaksızdır. Bir bakıma da zaittir, amiyane deyimi ile işi yokuşa sürmek, zorlamaktır. Elde hazır uluslararası mutabakatlar dururken yeni, tanınmamış, bilinmeyen gerekçeler aramaya hiç mi hiç gerek yoktur. Kısaca ben, tüm politik istemlerin insan haklarına ilişkin uluslararası mutabakatlarda yer alan ilkelere temellendirilmesini "sine qua non" sayıyorum. Nitekim sözünü ettiğim basın bildirisinde de bu yapılmaya çalışılmış, ama ne yazık ki esprî iyi kavranamadığından başarısızlamamış ! Şöyle ; Bildiride İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 15. maddesine atıf yapıp, bu hüküm açıklandıktan sonra 4. sayfada "Türkiye'de demokratik bir rejimin varlığından bahsedilebilmesi için" diye başlayan paragrafın içinde üçüncü bir şart olarak, daha sonra, belki de acele ile, el yazısı ile ilave edilen bir istem yer alıyor. Burada, "kaybettirilmiş olan vatandaşlık haklarımızın yeniden kazanılması bu bağlamda ele alınmalıdır" deniliyor. İşte en önemli hatalardan biri de buradan kaynaklanıyor. Ancak, bu hataya değinmeden önce başka bir konuya değinmek istiyorum. Aynı sayfada bir paragraf üstte, "Biz kişisel kurtuluş değil, en temel hakkımız olan vatandaşlık hakkımızı istiyoruz", "Bizim sorunumuz kişisel değil Türkiye'de demokratik rejimin var olup olmamasıdır.." deniliyor. Bununla anlatılmak istenilen aslında öz olarak bu paragrafda yer alan "...hiçbir pazarlığı kabul etmiyoruz." sözleridir. Ne varki bu ifadeler hem ",, vatandaşlık hakkımızın yeniden kazanılması..." istemi ile çelişiyor, hem de amacı açık bir biçimde ortaya koyamıyor. Şöyle ki, vatandaşlığın yeniden kazanılmasını istemek, vatandaşlık hakkı gibi kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hakla ilgili olduğu için hiç tereddüte yer vermeyecek biçimde "kişiseldir". Buradaki sorun kaybettirmenin ya da yeniden kazanmanın kişisel ~~olması~~ olmaması değil, anti-demokratik bir ortamda bu kişisel kazanımın bir anlam taşıması olmalıdır. Daha doğru bir ifade ile demokratik olmayan bir rejimde vatandaşlık hakkından değil, tabiiyetten söz edil e- bileceği için, bu rejim devam ettiği sürece kazanılacak olanın vatandaşlık hakkı olmadığına vurgulanmasıdır. Tebaa olunmak istenilmemesidir.

Ama asıl önemli konu istemin "vatandaşlık hakkının yeniden kazanılması.." şeklinde ifade edilmesindeki yanlışlıktır.

Sorunu kişisel olmaktan çıkarmak, demokratik rejime bağlamak için talep, "vatandaşlığı yeniden kazanmayı" istemek olmamalıdır. Bu talep ileri sürüldükçe kişi hakkında uygulanacak hukuki tasarruf her halükarda kişisel olacaktır. Öyle ise nasıl bir taleple ortaya çıkılmalıdır. Bunu, sabrını taşırmak pahasına da olsa biraz detaylı açıklamak istiyorum.

Öncelikle "vatandaşlık hakkının yeniden kazanılması" talebi, 15. maddede ifadesini bulan hukuki olanaktan çok geri bir adım teşkil etmekte ve (yazanlar hiç arzu etmemiş de olsalar) bugüne kadar süregelen uygulamaya hukuki bir değer verme anlamını içermektedir. Ve tabii ki bu da, yönetime ileride diplomatik alanda kullanabileceği bir koz vermektedir. Neden böyle? Bunun cevabını verebilmek için önce hukukun genel bir ilkesini hatırlatmak istiyorum. Tüm hukuki metinlerde kullanılan dil, seçilen sözcükler, noktalama işaretleri çok önemli olup, hukuki metin tüm bu hususlar gözönüne alınarak yorumlanabilir, ondan sonuç çıkarılabilir. 15. md. de açıkça; "Her ferdin vatandaşlığa hakkı vardır" denilmekle öncelikle vatansız bırakmanın genel anlamda insan haklarına aykırı düşeceği açıklanmak istenmiştir. Kişi, vatandaşı olduğu devlet tarafından, kendi rızası dışında vatandaşlıktan çıkarılmış ve bir başka devletin vatandaşlığını da kazanamamışsa, onu vatandaşlıktan çıkaran devlet, bu hareketinin hukuka uygun sayılabilmesi için kabul edilen, gösterilen çok önemsiz bir kaç istisnai hal dışında, hukuka aykırı davranmış, insan haklarını çiğnemiş sayılır.

15. md. nin 2. bendin de ise "Hiç kimse keyfi olarak vatandaşlığından... mahrum edilemez" deniyor. İşte bu hüküm 1. bendi tamamlıyor. Bilindiği gibi ahlak, din v. b. kuralardan farklı olarak her hukuk kuralının bir yaptırımı vardır. Bu yaptırım kuralın içinde gösterileceği gibi, gösterilmediği zaman da hukukun genel ilkelerinden çıkarılır. 15. md. de bir hukuk kuralı olduğuna, ancak bu kuralda yaptırım gösterilmediğine göre, yaptırım bulmak hukukun genel kuraları çerçevesinde hukukçuya düşen bir görevdir. 15. maddenin yaptırımını bulabilmek için şu sorunun cevabını aramak gerek: "Kişi keyfi olarak vatandaşlıktan mahrum edilmiş ise durum nedir?" Bir hukukçu için bu sorunun tek bir cevabı vardır: Böyle bir halde o kişi hakkında uygulanan hukuki işlem "sakattır".

Bilindiği gibi hukuki işlemlerdeki sakatlıkların değişik biçimleri ve sonuçları vardır. Bunun için de olayımızdaki sakatlığın mevcut sakatlık türlerinden hangisi olduğunu ve buna göre sonuçlarının ne olacağını tespit gerekir. Hukukta genel olarak üç tür sakatlıktan söz edilir. "Yokluk" ya da eskilerin deyimi ile "keenlemyekûn sayılma", "Butlan" ve "Fesih".

Birinci halde işlem "ölü doğar". Hukuk dünyasında, bu işleme taraf olanlar, üçüncü kişiler v.b. isteseler de ona bir değer tanınmasını sağlayamazlar. Ölü doğan böyle bir tasarruf baştan itibaren hukuk dünyasında hiçbir sonuç yaratamaz. Ancak, bazı hallerde hata ile ya da hukuka aykırı biçimlerde bu tasarrufa bir hukuki değer tanınmış olsa dahi, bu değer hukuka yabancıdır. Hukuk onu asla benimsemez, bu değer ve ondan doğan sonuçlar, hukukun egemen olduğu ortamda baştan itibaren hiç yapılmamış sayılırlar.

İkinci halde, yani "butlan" halinde ise buna yol açan sebeplerin mevcudiyeti, ve bu işlemde zarar gören, ona taraf olan, bu işlemle ilgili olan kişilerin talebi üzerine tasarruf bir mahkeme ya da başka bir merci tarafından değeri ve doğurduğu sonuçlar doğumu anından başlamak üzere iptal edilir. Fakat, iptale kadar hukuk dünyasında var sayıldığından eğer iptal iyiniyetli kişilerin haklarını zedeliyorsa bunlar ayırık tutulur.

Fesih halinde ise tasarruf feshedilinceye kadar tamamen muteberdir, sonuçlar doğurur, bu sonuçlara hukuk değer verir. Fesih anından sonra ise sonuç doğurması mümkün değildir.

Kısaca bu üç sakatlık halini açıkladıktan sonra şimdi, 15. md.deki sakatlığın bunlardan hangisi olduğunu saptayalım. md.de kullanılan "keyfi" sözcüğü tereddüte meydan vermeyecek biçimde olayımızdaki sakatlığın birinci hale girdiğini göstermektedir. Yani, kişi "keyfi olarak", "hukukun tanımadığı yollarından" vatandaşlığından mahrum edilmiş ise bu tasarruf baştan itibaren devletler hukuku dünyası için ölü doğmuştur, hiçbir hukuki sonuç doğuramaz. Kısa bir süre için bazı makam ve merciler, hukuka yabancı yollarla bu tasarrufa zoraki olarak hukuki bir değer verilmesini, ~~huku~~ sözde hukuki sonuçlar doğurmasını sağlamış olsalar bile bu, durumu değiştirmez. Hukuk dışı vasıtalarla yararlanılarak tasarrufa tanınan göstermelik değer, bu hukuk dışı vasıtaların güçlerinin erişemeyeceği yerlerde ya da bunların artık kullanılamıyacağı ortamda taa baş-

tan geçerli olmak üzere anlamını yitirir.

Şimdi, bu oldukça teorik gibi gelen, hatta utopik dahi sayılabilecek görüşün tamamen hukuki olduğunu çok emin olarak vurgulamak istiyorum. Bana göre Uluslararası alanda dünya kamuoyuna olay böyle yansıtılmalıdır. Yani, 12 Eylül'den bugüne kadar uygulanan "vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığı kaybettirme tasarruflarının" devletler hukuku ve insan hakları açısından ölü tasarruflar olduğu vurgulanmalıdır. O zaman yükseltilecek istem, "vatandaşlık hakkının yeniden kazanılması" değil, baştan beri hukuki hiçbir değer taşımayan, keyfilik nedeniyle hukuk dünyasına ölü doğan bu işlemin bu niteliği vurgulanmalıdır. İstem olarakta bugünkü yönetimin bunu izhari bir kararla dünya kamuoyuna açıklaması yükseltilmelidir. Bu takdirde bu kişiler için bugünkü yönetimce uygulanması istenilen işlem farklı olacak, sorun (yukarıda belirttiğim gibi psikolojik bir anlam da içerdiğinden yine de kişisel kalmakla birlikte), izhari kararda bugüne kadar uygulanan işlemlerin hukuka aykırılığı, "keyfiliği" (üstü örtülü de olsa) açıklanmak zorunda kalınacağından, demokratik rejim kavgası ile sıkı sıkıya bağlanacaktır. Yönetimce yapılacak işlem, tek tek kişilere yeniden vatandaşlık hakkının tanınması şeklinde bir tasarruf olmaktan çıkıp, izhari bir kararla o ana kadar yapılan işlemlerin hukuka aykırılığının açıklanması ve bunların baştan itibaren hukuk dünyasında ölü olarak doğduklarının, onlara o tarihe kadar tanınan değer ve doğurdukları sözde kabul edilen sonuçların hiç doğmamış sayılmasının açıklanması biçiminde olacaktır. Yukarıda belirttiğim gibi böyle bir istem hukuka tamamen uygun olup, hiçbir utopik yani yoktur. Yanlış hatırlamıyorsam dünyada da örnekleri mevcuttur. Sanırım 1974 yılında ya da daha sonra Yunanistan'da böyle bir yola gidilmiştir. Yine yakın tarihlerde Paraguay'da buna benzer bir yol izlenmiştir. Bu örnekler incelenebilir.

"Vatandaşlık hakkının yeniden kazanılması" istemi ile benim burada önerdiğim istem arasında gerek vatandaşlık hukuku gerekse diğer hukuk alanları bakımından ne denli büyük farklar bulunduğunu burada uzun uzun anlatmak istemiyorum. Dilersen başka bir mektupta dile getiririm. Ancak, daha önce bir vesile ile de açıkladığım gibi, bildiride ileri sürülen "vatandaşlığın yeniden kazanılması" istemi

yönetimce kabul edilip uygulanırsa,ki onlar da zaten sonuçta aynı şeyi istiyorlar,bu şekilde vatandaşlığa alınacakların hukuki statüleri,sonradan vatandaş olan yabancının statüsü olacaktır.

Bildiri ile ilgili önemli bir diğer konu da geri dönüş koşuludur. Bu konuda bildirideki gibi subjektif görüşleri sürmektense, istemi,yine ~~uluslararası~~ insan haklarına ilişkin uluslararası mutabakatlarda temellendirmek doğru olacaktır.Geri dönüşün nesnel koşulu,hiçbir yanlış anlamaya ya da subjektif değerlendirmelere yer vermeyecek biçimde 1951 tarihli sözleşmenin 1. maddesinin C/5 bendinde açıklanmıştır.Buna göre,bir mülteci,terkettiği ülkesinde ırkı,dili, dini,belli bir sosyal gruba mensubiyeti,siyasal ya da dini inançları nedeniyle yeniden takip edilmeyeceği bir ortamın kurulması halinde,kısaca terkettiği ülkesinde BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde yer alan tüm insan haklarının hiçbir tartışmaya yer vermeyecek biçimde,aynen ve tam olarak uygulandığı demokratik koşulların egemen olması halinde, geri dönecektir.

Şimdilik önemli saydığım konular bunlar.Mektubumu daha da uzatıp sabrını tamamen taşımak istemiyorum.Yalnız son olarak işine yarayacağını umduğum bir belgeden söz edeceğim. Bu, 2 Ekim Dünya Mülteciler günü vesilesiyle BM BONN Mülteciler Yüksek Komiserinin yayınladığı bir çağırısı.Bunu ben tercüme ettim ve burada arkadaşlarla birlikte dağıtmaya, yaymaya çalıştık. İçerdiği görüş ve istemler gerçekten çok üst düzeyde ve önemli.Bir örneği de sen de bulunsun istedim.

Seni sıktım,başını ağrıttımsa ~~kızıllık~~ beni bağışla. Sana ve ailene sağlık ve mutluluklar dilerim.Oradaki tüm dostlara selamlar. Görüşmek umuduyla hoşçakal.

T.Arınır

